Golden Research Thoughts
ISSN 2231-5063
Impact Factor : 3.4052(UIF)
Volume - 5 | Issue - 4 | Oct - 2015

बालकवी आणि वर्डस्वर्थ यांचा तुलनात्मक अभ्यास

First Author Details :

शिवाजी तुकाराम पाटील

मराठी विभाग प्रमख व मार्गदर्शक , मा. ह. महाडिक कला व वाणिज्य महाविद्यालय , मोडनिंब, ता. माढा जि. सोलापर .

प्रस्तावना :-

आधुनिक मराठी कवितेचा प्रारंभ केशवसुतांपासून झाला, असे विधान सामान्यत : केले जाते. असे विधान करताना आपल्या डोळयासमोर काही गोष्टी असतात. केशवसुतांनी कविजाणिवेला मिळवून दिलेले आत्मनिष्ठतेचे भान ही प्रमुख गोष्ट होय. केशवसुत समकालीन आणि उत्तरकालीन कवीवर त्यांचा प्रभाव होता. रेव्ह.ना.वा. टिळक, गोविंदाग्रज, बालकवी हे अशा प्रभावित कविंमंडळापैकी प्रमुख कवी. अठ्ठावीस वर्षाचे अल्प आयुष्य बालकवींना लाभले. त्यात दहा - अकरा वर्षे त्यांनी कविता लेखन केले. त्यांच्या कवितांची एकूण संख्या १६३ आणि या कविता विश्वाच्या मर्यादाही सहज जाणवाव्यात इतक्या ठसठसीत. १९१८ ते १९९० या कालखंडात लिहिल्या गेलेल्या कवितांचे समीक्षात्मक मूल्यमापन होत आलेले दिसते.

बालकवीचा अल्प - परिचय :-

त्र्यंबक बापूजी ठोंबरे (बालकवी) १८९०-१९१८

शालेय शिक्षण अपूर्ण त्यांना प्रवेश परीक्षेपर्यंतचा टप्पा गाठणेही दुर्घट झाले.

व्यवसाय :- काही काळ केसरीत उपसंपादक म्हणून तर काही काळ नगर येथे शिक्षक म्हणून काम केले. बालकवीना एकूण अठ्ठावीस वर्षाचे आयुष्य लाभले.

ले□-संपदा :- बालकवींची समग्र कविता - संपा. भा. ल. पाटणकर

बालकवी म्हणून १९०७ साली ते जळगावच्या कविसंमेलनामध्ये अवतरले. त्यांचा जन्म १३ ऑगस्ट १८९० मध्ये खाणदेशात धरणगावी झाला. त्यांचे शिक्षण एरंडोल, धुळे, बडोदा, नाशिक, नगर वगैरे ठिकाणी झाले. १९०८ साली त्यांचे लग्न झाले. कवी बी सारख्या धुरंधर कवीने त्यांना सृष्टीचा शाहीर म्हणून गौरविले. अशा या कवीचा मृत्यु अपघाताने दि. ५ मे १९१८ रोजी रेल्वे रुळ ओलांडताना भादली स्टेशनवर झाला.

बालकवीची निसर्गाकडे पाहण्याची दृष्टी :-

या मुददयाचा बालकवी - समीक्षेत पहिला उल्लेख आढळतो, तो श्री. वि. ल. बरवे यांच्या लेखात. चटिळकांना सृष्टी पाहून अध्यात्माकडे धावावेसे वाटते; त्यांना सृष्टीत आत्मा दिसतो, त्यांना सृष्टीत मन दिसते व ते त्या आत्म्याशी आपला आत्मा कवितारुपाने विलीन करतात. बालकवीला सृष्टीत आनंद व प्रेमच दिसते. टिळक सृष्टी पाहून तत्त्वज्ञानी होतात, तर बालकवी आनंदी व प्रणयी होतात. वर्डस्वर्थप्रमाणे अगर डॉ. टागोरांप्रमाणे सृष्टीच्या धुगधुगणा-या नाडीचे ठोके टिळकांच्या हृदयावर वाजू लागतात, तर बालकवी कीट्स, शेलीप्रमाणे आनंदाने वेडा होऊन, प्रेमाणे धुंद होऊन अगर सौंदर्यमदिरेने बेहोष होऊन जातो,छ असे त्यांनी हा मुददा मांडताना म्हटले आहे. निसर्ग हा आनंदाचे व प्रेमाचे विधान आहे, अशा दृष्टीने बालकवी निसर्गाकडे पाहात असत, असा विचार श्री बरवे यांच्या वरील विधानांतून व्यक्त होतो. प्रा. भा. ल. पाटणकर यांनीही वरील मुददयांच्या संदर्भात बालकवींची वर्डस्वर्थशी तुल-ना□ली आहे. बालकवीचा व बालकवीचा निसर्ग विषयक दृष्टीकोन स्पष्ट केला आहे. च्त्यांच्या निसर्गाकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन निसर्ग कवी वर्डस्वर्थ यांच्या दृष्टीकोनातून भिन्न होता. वर्डस्वर्थच्या दृष्टीने निसर्ग मनुष्याचा गुरु असून, त्याच्या पायापाशी बसून मनुष्यांनी धडे घेतले पाहिजेत. वर्डस्वर्थला निसर्गामध्ये परमेश्वराचा भास होई, बालकवींना सृष्टी गुरुमाऊली वाटली नाही, किंवा तिच्यात ईश्वराचे दर्शन झाले -नाही. त्यांना तिथे दिसली असेल तर कळयांचा मुकूट घातलेली सृष्टीदेवताछ, असे ते म्हणतात.

निसर्ग म्हणजे मुर्तिमंत सौंदर्य अशी बालकवीची निसर्गाकडे पाहण्याची दृष्टी होती. बालकवींना निसर्गात चैतन्यात स्व :चाही साक्षात्कार होतो. त्या दृष्टीने ते निसर्गाकडे पाहतात. सारांश, निसर्ग हा आनंद, प्रेम, सौंदर्य, चैतन्य, दिव्यत्त्व असा गुणंनी भरलेला आहे, या दृष्टीकोनातून बालकवी निसर्गाकडे पाहत होते असा सर्वमान्य निष्कर्ष निघतो. निसर्ग हा दिव्यत्त्वाने भरलेला आहे व त्यामुळे त्यात मानवी जीवनात नसलेली पूर्णता आढळते, अशी बालकवीची श्रध्दा होती व या श्रध्देतून ते निसर्गाकडे पाहत असत, असे प्रा.सदा. कऱ्हाडे यांना वाटते.

निसर्गाशी होणारे तादात्म्य :-

निसर्गाशी आत्यंतिक एकरुपता हा बालकवीच्या वृत्तीचा फार मोठा विशेष होता. च्कवीच झाली सृष्टी, सारी सृष्टी झाली कवीछ असे स्वत : बालकवी उदगार काढतात. श्री. काशिनाथ रघुनाथ मित्र यांनी मे १९१८ च्या घ्मासिक मनोरंजनङ च्या अकांत लिहिलेल्या बालकवीवरील श्रध्दांजलीपर लेखात या त्यांच्या तादात्म्याच्या गुणाचा पहिला उल्लेख आढळतो. च्श्रीयुत ठोमरे यांच्या बहुतेक सर्व कविता सृष्टी विषयकच आहेत. त्यांना महाराष्ट्राचा बाल- वर्डस्वर्थ म्हणता येईल. वर्डसवर्थ केव्हाही सृष्टीदेवीला पुढे ठेऊन तिच्याशी संभाषण करुन काही प्रमेये जगाला देत असे; परंतु ठोमरे सृष्टीशी पूर्ण तादात्म्य पावून तिच्यातच रममाण होत असत,छ अशा शब्दांत घ्मासिक मनोरंजनङ च्या संपाद[illegible]ांनी हा विशेष उल्लेख केला आहे. बालकवीच्या वृत्तीतील हे वैशिष्टय प्रा. नागनाथ कोत्तापल्ले यांनीही जाणवले आहे. च्त्यांच्या किती तरी कवितांमधून अशा प्रकारे सृष्टीशी एकरुप होण्याचे उल्लेख येतात. ही एकरुपता अतिउत्कटतेच्या टोकाला गेलेली दिसते. कविवृत्ती आणि निसर्ग वेगळा काढताच येत नाही. नृत्यलीन नर्तकीमध्ये नृत्य कोणते आणि नर्तिका कोणती, हे सांगता येऊ नये तसेछ! असे ते म्हणतात.

बालकवींना निसर्गात जाणवणारे दिव्यत्वङ :-

बालकवींना निसर्गामध्ये दिव्यत्व जाणवत असे. दिव्य म्हणजे चैतन्यमय, अलौकीक, स्वगीर्य दैवीगुणयुक्त (Divine) अशा या शब्दाच्या अर्थछटा बालकवींना अभिप्रेत असाव्यात असे वाटते.

चैतन्यनिधी सूर्यनारायण, रम्य वसुंधरा, सर्वावर छत धरणारे आकाश, व तेजात तम व तमात तेज विरण्याच्या वेळा या परमेश्वरी दृश्य स्वरुपात, फुलांच्या फुलण्यात, ताऱ्यांच्या डुलण्यात किंवा निर्झराच्या बुदबुद लहरीत बालकवींना वारंवार दिव्याचे प्रेममय लीला नर्तन दिसत असेछ असे वर्णन के. ल. टेंभूर्णीकर करतात. चदिव्यरस ही कल्पना बालकवीची लाडकी कल्पना आहे. सौंदर्य, आनंद, शांती, मांगल्य, निरागसता आणि प्रेम या या गोष्टींनी बालकवीचे ते दिव्य विश्व ----- या दिव्य विश्वाच्या घटनेत बसणारी एक मोठी रम्यानगरी सौंदर्यदुनिया किंवा प्रणयाची गंधर्वनगरी या कवितेत उमलेली आहे.छ असे विचार प्रा. यशवंत मनोहर या संदर्भात व्यक्त करतात.

बालकवीच्या कवितेतील निसर्गाचे स्वरुप / वर्णन :-

प्रा. अ. ना. देशपांडे म्हणतात, च्सृष्टीतील दृश्यांचे वर्डस्वर्थप्रामणे अगदी हुबेहूब आणि यथावत चित्र रेखाटले, असे बालकवीच्या बाबतीत क्वचित घडले. त्यांच्या बहुतांश निसर्गचित्रांचे स्वरुप कल्पनाप्रधानच राहिले. निसर्गातील दृश्यांभोवती रुचि रम्य आणि स्वप्नसुंदर असे काल्पनिक वातावरण निर्माण करावयाचे आणि निसर्गातील वस्तुजातावर मानवी भावनांचा आरोप करावयाचा, या रीतीने त्यांच्या निसर्ग गीतांचा जन्म झाला. बालकवीच्या कवितेतील निसर्गाचे स्वरुप हे कल्पनाप्रधान आणि चेतनागुणयुक्त आहे. तसेच वि. वा. शिरवाडकर म्हणतात. की, कोणत्याही दृश्यावर उपमा - उत्प्रेक्षांची उधळण करणारी बालकवींची निस[illegible] भक्ती समोरच्या वास्तवापेक्षा स्वतःच्या कल्पनेचाच अधिक वेध घेणारी आहे. प्रत्यक्ष निसर्गापेक्षा निसर्गा संबंधीचे अस्सीम प्रेम तेच त्यांच्या काव्याची प्रेरणा आहेछ बालकवींचा निसर्ग हा वास्तव असण्यापेक्षा त्यांच्या कल्पनेतून आकारलेला आहे.

च्बालकवींचा निसर्ग हा त्यांचा स्वत :चा निसर्ग आहे. तो त्यांच्या स्वप्नतरल प्रतिभेतून जन्मलेला आणि नाजून, तलम शब्दरुपात फुललेला निसर्ग आहे. निसर्गाच्या सहवासात बालकवी एकतर स्वप्नवेडे बनून आपल्या जीविचे भाव त्याठायी कल्पितात, निसर्गवर्णन वास्तव नाही, हे वरील मतावरुन स्पष्ट होते.

बालकवीच्या कवितेतील उदासीनता :-

बालकवीच्या काव्यातून जाणवणारी उदासीनता किंवा त्यांची विषण्णवृत्ती वारंवार जाणवते. रेव्ह. ना. वा. टिळक यांच्या श्रध्दांजलीपर लेखात म्हणतात. की, याचे मुख्य कारण हे की, त्यांना आंग्लकवी क्षुद्र कारणामुळे किंवा कधी कधी निष्कारणसुध्दा जिवाला कंटाळण्यापर्यंत विमनस्क होऊन बसण्याचा विकार जडलेला होताछ तर ग. त्र्यं. माडखोलकर म्हणतात की, त्यांच्या मनाला नैराश्याची जी विलक्षण व्याधी जडली होती, तिच्यामुळे त्यांची कर्तृत्त्वशक्ती अगदी लूळी होऊन गेली होती. त्यांचे वैराग्य विचार इतके उच्छृंखल होते की, आगदी अतीवरम्य निसर्ग दृश्य पहात असताना सुध्दा ते त्यांना सोडीत नसतः उलट, त्यांची भरती असहय होऊन ते कवित्त्वरुपाने बाहेर पडत असतङ बालकवीच्या काव्यात केंद्रिभूत असे जे दोन मनोरे उभारलेले दिसतात, त्यापैकी दुसऱ्या संसृतीच्या ऐहिक मनोऱ्यावर चढावे तो जिकडे तिकडे उद्विग्नता, उदासीनता, वैराग्य, नैराश्य, वैताग यांचेच रान भरून गेलेले दिसतेछ! असे मत के. म. सोनाळकर काढतात.

बालकवी आणि वर्डस्वर्थ :-

घ्मनोरंजनङ मासिकाचे संपादक काशिनाथ रघुनाथ मित्र यांनी १९१८ मध्ये लिहिलेल्या बालकवीवरील आपल्या श्रध्दांजलीपर लेखात च्फुलांपानांतून त्यांना मानवी हालचाली दिसतात, निर्झर - झुळझुळणीतून त्यांना मानवी गीते ऐकू येतात, चंद्र-तारकांचा लपंडाव त्यांना दिसतो. मात्र हे सर्व त्यांना एका विशिष्ट भावनेत ग्रंथित झालेले भासते व ती भावना म्हणजे प्रेम-सौंदर्याचे, प्रेम आनंदाचे, प्रेम -अगर समभावनेचे, प्रेम- कोणतेही प्रेम! वर्डस्वर्थ, अगर, टिळक हे सृष्टीकडे इतक्या कोणत्या भावनेने पहात नाहीत, तर विश्वाव्यापी भावनांची सृष्टीच्या जड पदार्थात असणारी नांदणूक त्यांना भासते, पटते व ठसतेछ.

वि.ल.बरवे म्हणतात त्यांचा निसर्गाकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन निसर्गाचा कवी वर्डस्वर्थ याच्या दृष्टीको-नाहू-न भिन्न होता. वर्डस्वर्थच्या दृष्टीने निसर्ग मनुष्याचा गुरु असून त्यांच्या पायापाशी बसून मनुष्यांनी धडे घेतले पाहिजेत. वर्डस्वार्थला निसर्गामध्ये परमेशाचा भास होई. बालकवींना सृष्टी आवडते ती केवळ तिच्या सौंदर्यामुळे. भा. ल. पाटाणकरांचे मते असे होते की, निसर्गाकडे व त्यातील भिन्न भिन्न चमत्काराकडे पाहण्याची त्यांची विशिष्ट दृष्टी होती. त्यांत त्यांना चैतन्याचा साक्षात्कार होई. निसर्गाचे निरक्षण करता करता ते त्यांच्याशी तादाम्य होत. निसर्गाशी संभाषण करुन जनतेला तत्वज्ञान शिकविण्याचा मात्र त्यांना तिटकारा असे. तेव्हा त्यांच्या काव्यात सृष्टीत रेखीव रेखाचित्रे दृष्टीस पडतात. परंतु त्यात वर्डस्वर्थच्या काव्याप्रमाणे चिंतन अथवा उपदेश यांचे दर्शन होत नाहीछ.

भ. श्री. पंडित बालकवी अन वर्डस्वर्थच्या बाबतीत खालील वर्णन करतात. चनिसर्गाच्या विलोल मोहिनीने भुरळ घातल्यामुळै त्यांच्या प्रभावी तेजाने दिपून गेल्याने वर्डस्वर्थ ज्याप्रमाणे निसर्गाकडे ओढला गेला व निसर्गाचा कवी म्हणून गौरविला गेला, त्याप्रमाणे बालकवीना (जरी वर्डस्वर्थप्रामणे त्यांनी निसर्गापासून धडे काढले नाहीत तरी) निसर्गाचा कवी म्हणून गौरविता येणार नाहीछ.

पदमनाभ टोळे म्हणतात च सृष्टीतील दृश्यांचे वर्डस्वर्थप्रमाणे अगदी हुबेहुब आणि यथावत चित्र रेखाटले, असे बालकवीच्या बाबतीत क्वचितच घडले. घ्श्रावण मासङ, घ्पारवाङ, घ्औदूंबरङ, यासारख्या काही ठळक कवितांत त्यांनी निसर्गातील घटनेला तिच्या सर्व सुंदर तपशीलांसह वाचकांच्या डोळयांपुढे उभे केले. एरव्ही त्यांच्या बहुतांश निसर्गगीतांचे स्वरुप कल्पनाप्रधानच राहिले. तर अ. ना. देशपांडे म्हणतात अशा रुपात अन्य समिक्षकांच्या लेखात बालकवीची वर्डस्वर्थशी तुलना केलेली दिसते. या तुलनेचे स्वरुप तसे मर्यादितच आहे. तरीही या दोहांचा निसर्गाकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन आणि त्यांच्या काव्यात आलेल्या निसर्ग चित्रणाचे स्वरुप यातील महत्वाचा फरक या मर्यादित स्वरुपाच्या तुलनेतूनही नेमकेपणाने मांडला गेला आहे.

बालकवीचे स्थान अव्दितीय होते. तो विमनस्क वृत्तीचा होता. बालभावनेचा कवी होता. १९०७ साली जळगाव येथे कवी संमेलन भरले होते डॉ. किर्तीकर संमेलनाध्यक्ष होते. त्यांनीच त्यांना बालकवी पदवी दिली. इंग्रजी साहित्यात निसर्गकवी म्हणून वर्डस्वर्थचे जे स्थान आहे तेच मराठी काव्यात बालकवींचे आहे. असे जरी असले तरी दोहोंच्या निसर्गचित्रात फरक आहे. बालकवींनी जी निसर्ग दृश्ये चितारली आहेत ती सत्य सृष्टीतील नसून कल्पना सृष्टीतील आहेत. परंतू वर्डस्वर्थची निसर्गवर्णने मात्र पूर्णपणे वास्तव वादी आहेत. निसर्गातील वस्तू त्याला जशा दिसत आहेत. तशाच त्यांने वर्णन केलेल्या आहेत. म्हणजेच वर्डस्वर्थ ने स्वप्न सृष्टीचा आधार घेतलेला नाही. निसर्गाच्या यथातथ्य चित्रणाला वर्डस्वर्थने Imagination असे नांव दिले आहे आणि वस्तू जगताच्या वास्तव रुपाकडे मुददा दुर्लक्ष करून आपल्या स्वतःच्या मनातील भावनांचा आरोप त्यांच्यावर करने या प्रकाराला त्यांने Fancy (फॅन्सी) असे नाव दिले आहे. बालकवीच्या एकंदर कवितेचे स्वरुप To Hold a Mirror to Nature असे नसून To Hold a Nature as a Mirror असे आहे. शिवाय वर्डस्वर्थची भूमिका उपदेशकाची आहे. निसर्गाच्या आधारे वर्डस्वथने आपल्या काव्यांतून मानवाला बोध अथवा उपदेश करण्याचे काम केले आहे.

I Show Like Known as a Teacher and niting else असे वर्डस्वर्थ म्हणतो. परंतु बालकवीनी निसर्गाच्या व्दारे मानवाला कोणताही उपेदश केला नाही. बालकवींच्या काव्यातील निसर्ग हा बोध न करणारा निसर्ग आहे.

आधुनिक मराठी काव्याच्या क्षेत्रामध्ये खऱ्या-खुऱ्या निसर्ग कविता लिहिण्यास जाणीवपूर्वक प्रयत्न बालकवींनी केला. बालकवी म्हणजेच निसर्गकवी आणि बालकवीचे निसर्ग काव्य म्हणजेंच बालकवी हे समीकरण मराठी वाचकांच्या मनात दृढ होऊन बसले आहे बालकवींच्या केवळ नामोच्यारानेही त्यांच्या आनंदी आनंद गडे, अरुण, निर्झरास, श्राव�मास, फुलरा�ी, बाल�वी इत्यादी कविता डोळयांसमोर उभ्या राहतात. बालकवीची निसर्गकाव्ये ही मराठी वाचकांच्या आनंदाची आणि अभिमानाची संकेत स्थळे आहेत. बालकवी आणि इतर कवी यांत फरक असा की, इतर कवी समोर दिसणाऱ्या किंवा काव्याने ते उभ्या केलेल्या सृष्टीचे वर्णन करतात. तर बालकवी स्वतःहाच त्या सृष्टीत जणू विरुन जगतात, रममाण होतात च्कवीच झाला सृष्टी सारी सृष्टी झाली कवीछ अशी सौंदर्याची त्यांना सायुज्यता लाभत असते या संदर्भात कीटस् या प्रसिध्द इंग्रजी कविची आठवण होते. बाहेर दाणे दिपणाऱ्या चिमण्या पाहिल्या की कीटसला देखील आपण स्वतःहाच दाणे टिपत आहोत असा भास होई.

बालकवीची शिशूगीते :-

बालकवींनी काही शिशूगीते आणि अंगाईगीतेही लिहिलेली आहेत. बालमनाचे आकर्षण, त्याचवेळी त्यांची प्रसिध्द झालेली सुंदर शिशूगीते आणि टिळकांच्या बालबोधमेव्याङ करिता कविता लिहिण्याचा आलेला प्रसं� या गोष्टी बालकवीच्या शिशूगीत लेखनाला कारणीभूत झाल्या असाव्यात हा प्रा. रा. श्री. जोगांचा अंदाज खरा आहे. घ्अंगाईगीतेङ घ्रागोबा आलाङ पाळणा ही मुलांना उददेशून लिहिलेली गीते निःसंशय गोड आहेत. घ्घोडा घोडाङ, घ्माधा भाऊङ घ्चांदोबा मजला देईङ यागीतात त्यांनी बाल्यसहज बोबडी भाषा वापरलेली असल्यामुळे त्यात अधिक स्वाभाविकता आली आहे.

बालकवीची कथात्मकता :-

घ्दौलतरावांची मंजुळाङ घ्मोहिनीङ घ्शाहीरङ घ्विश्वासङ घ्मूढ मालतीङ, घ्थडग्यातील रमणीङ, इत्यादी कविता कथात्मक आहेत. या कवितांवरुन बालकवींना करुणवीर शृंगार रसात्मक स्वरुपाचे, ऐतिहासिक घटनेवर आधारलेले, अदभूतरम्य घटनेवर आधारलेले, खंडकाव्य लिहावयाचे होते. असे वाटते. अशा कवितांत त्यांची दृष्टी निसर्गातील रौद्र सौंदर्याकडे वळलेली दिसून येते. अशा सर्वच कविता अपूर्ण राहिलेल्या आहेत. बालकवींना दीर्घायुष्य लाभले असते तर, त्यांच्या प्रतिभेला कथाकाव्याच्या निर्मितीच्या रुपाने नवाच बहर आला असता, असे मत प्रा. अ. ना. देशपांडे काढतात.

बालकवीची प्रेम कविता :-

बालकवींची प्रेमकविता घ्दिव्यङ विषयक कल्पनेत अंतर्भूत होणारी सर्व विश्वाबददलची एक व्यापक मधुर भावना या दृष्टीने प्रीतीचा उल्लेख त्यांच्या कवितेत वारंवार आला असला, तरीही जिच्यात पति - पत्नि किंवा प्रियकर - प्रेयशी यांच्यातील प्रौढ आणि पक्व प्रेमाची जाण व्यक्त झाली आहे, अशी कविता त्यांनी मोजकीच लिहिली आहे. तिथेही प्रेमभावनेचे जिवंत चित्र उमटण्यापेक्षा प्रेमासंबंधीच्या काही विचार-कल्पनांचाच उच्चार झालेला दिसतो. एकंदरीने बालकवीची प्रेमाविषयक कविता थोडी आणि तिचे यश तर त्याहून थोडे असे मत बालकवीच्या प्रेमविषयक कवितेबददल प्रा. कृ. ब. निकुम्ब व्यक्त करतात. काही अपवाद म्हणून घ्प्रेमलेखङ घ्जादूगारिणीङ घ्भटकणेङ या कविता प्रेमविषय आहेत.

समारोप :-

बालकवी म्हणजे निसर्गकवी, सृष्टीचे गायक, उपासक आहेत. बालकवीच्या कवितेतील निसर्गाचे वर्णन कल्पनाप्रधान आणि चेतनागुणयुक्त आहे. सौंदर्यप्रेमी असाही त्यांचा उल्लेख रणे योग्यच ठरते.

बालकवीची तुलना वर्डस्वर्थच्या काव्याबरोबरही केली जाते. पण दोघात फरक जाणवतो. बालकवींचा निसर्ग हा त्यांच्या स्वतःचा निसर्ग आहे. बालकवीच्या कवीता उदासिनतेने खिन्नतेने भरलेल्या आहेत. हेही त्यांचे वेगळेपण दाखवतात. बालकवींच्या काही कविता या कथात्मक आहेत. निसर्गघटकांचे मानवीकरण करण्याचा प्रयत्न बालकवी करताना दिसतात.

बालकवींचे स्थान अव्दितीय होते. हा वी विमनस्क वृत्तीचा होता. बालभावनेचा होता. १९०७ साली जळगांव येथे कवी संमेलन भरले होते. डॉ किर्तीकर संमेलनाध्यक्ष होते त्यांनीच बालकवी पदवी दिली. विवाह सौख्य प्राप्त झाले -नाही. बालवी म्हणजे निसर्गकवी होय. इंग्रजी साहित्यात वर्डस्वर्थ हा निसर्गकवी होता आधुनिक साहित्यावर इंग्रजीच्या साहित्याचा फार मोठा प्रभाव होता. बालकवीची निसर्गकविता संख्येने आणि गुणाने दर्जेदार वाटते बालकवी निसर्ग कवितेचे जनक मानले जातात. जसे आधुनिक कवितेचे जनक केशवसुत तसे बालकवीची धारणा अशी होती की मानवी जीवनात जो आनंद मिळत नाही तो सृष्टीत निसर्गात मिळतो. सृष्टीत व्देष, स्वार्थ नाही तर तो निःस्वार्थ आहे. त्यांच्यात मत्सर नाही. संवेदनक्षमता व बालवृति हे बालकवीच्या व्यक्तिमत्वाचे वैशिष्टये आहे. निसर्गातल्या घटनांवर मानवी जीवनातील घटनांचे ते रुपक बसवितात. त्यांची ती एक लकब आहे. त्यांच्या निसर्ग चित्रनाला काही अंगभूत मर्यादा आहेत. निसर्ग सौदर्यांची आत्यंतिक ओढ ही त्यांच्या काव्याची खरीखुरी प्रेरणा आहे. बालकवीची निसर्ग कवीता म्हणजे आधुनिक मराठी कवितेला मिळालेली फार मोठी देणगी आहे.

शवसुतानंतर रे.ना.वा. टिळक, ए .पा. रेंदाळकर यांनी निसर्ग कविता लिहिल्या आधुनिक मराठी कवितेच्या क्षेत्रात खऱ्याखुऱ्या निसर्ग कविता लिहिण्याचा जाणिपूर्वक प्रयत्न बालकविनी केला. बालकवी म्हणजे निसर्ग कवी आणि निसर्ग कवी म्हणजे बालकवी हे समीकरण वाचकांच्या, रसिकांच्या मनात दृढ होऊन बसले होते. नुसत्या नामोउचाराने सुध्दा त्यांच्या आनंदी आनंद गडे, अरुण, निर्झरास, फुलराणी, श्रावणमास, औदुंबर, बालविहग, पारवा इ. कवीता डोळयासमोर उभ्या राहतात. सौदर्याचा साक्षात्कार हे त्यांच्या जिविताचे ध्येय होते. सृष्टीच्या रमणीय स्वरुपात या सौदर्याचा त्यांना साक्षात्कार होई. सृष्टीत सर्वत्र सौदंर्य व आनंद भरलेला आहे. माणसाच्या परमोच्च आनंदाचे निदान मानवी व्यवहारात नसून निसर्गाच्या निरामय अविष्कारात आहे. अशी त्यांची धारणा होती. त्यांच्या सौदर्य शोधनात आणि सौदर्य साधनेत निसर्गात महत्वाचे स्थान आहे. निसर्ग हाच त्यांच्या कवितेचा उद्गाता आहे.

इंग्रजी साहित्यामध्ये निसर्ग कवी म्हणून वर्डस्वर्थचे जे स्थान आहे तेच मराठी कव्यामध्ये बालकवींचे आहे. असे जरी असले तरी दोघांच्या निसर्ग चित्रणात फरक आहे. बाल कवींनी जी निसर्ग दृश्ये चितारली आहेत. ती सत्य सृष्टीतील नसून कल्पना सृष्टीतील आहेत. परंतु वर्डस्वर्थची निसर्ग वर्णने मात्र पुर्णपणे वास्तववादी आहेत. निसर्गातील वस्तु त्याला जशा दिसत आहेत तशाच त्याने वर्णन केलेल्या आहेत. म्हणजेच वर्डस्वर्थने स्वप्न सृष्टीचा आधार घेतला नाही. निसर्गाच्या या तातत्य चित्रणाला त्याने Imagination असे नाव दिले आहे. आणि वस्तु जाताच्या वास्तव रुपाकडे दूर्लक्ष करून आपल्या स्वतः च्या मनातील भावनांचा अध्यारोप त्याच्यावर करणे याप्रकाराला त्याने फॅन्सी असे नाव दिले आहे. बालकवींची कविता फॅन्सी या प्रकारात मोडते. बालकवीच्या निसर्ग कवितेचे स्वरुप 'To Hold a mirror To Nature असे नसून To Hold a Nature as a mirror असे आहे.ङ शिवाय वर्डस्वर्थची भूमिका उपदेशकाची आहे. निसर्गाच्या आधारे वर्डस्वर्थने आपल्या कवितेतून मानवला बोध अथवा उपदेश करण्याचे काम केले आहे. I Should Like Known as a Teacher and niting else असे वर्डस्वर्थ म्हणतो परंतु बालकवींनी निसर्गाच्याव्दारे मानवाला कोणताही उपदेश केला नाही. बालकवींच्या कवितेतील निसर्ग हा बोध न करणारा निसर्ग आहे. एखादे लहान मुल ज्या आश्चर्यातिरेकाने, आनंदाने वा तन्मयतेने एखादया नवीन गोष्टीकडे पाहत असते. त्याच वृत्तीने

बालकवी निसर्गाच्या विविध स्वरुपाकडे पाहत असत. बालकवींची ही वृत्ती अगदी अखेर पर्यंत एखादया निरागस मुलाप्रमाणे अल्लड राहीली. ठोंबरे बालकवी होता पण तो कवी असण्यापेक्षा बालअधिक होता. हा लक्ष्मीबाई टिळकांचा उद्गार सुप्रसिध्द आहे. आणि तो खरा ही आहे.

संदर्भ ग्रंथ सूची :-

१) बाल□वी समि□ा (१९१८-१९९०) संपाद□ - प्रा.एस.एस. नाडकर्णी
२) बालविहग (बालकवींच्या निवडक कवितांचा संग्रह) - व्हीनस प्र□ाशन पु□ १९६८- पोतदार अनुराधा
३) बालकवींची कविता -एक रसास्वाद - नवसाहित्य प्रकाशन (बेळगाव) १९७२ - गिंडे.वा.पु
४) फुलराणी (बालकवींची निवडक कविता) - कॉटिनेंटल प्रकाशन पुणे १९६८ - कुसुमाग्रज प्रस्तावना - डॉ. रा. श. वाळिंबे.
५) बालकवींचे काव्यविश्व - पाटील म. सु
६) बालकवींची समग्र कविता - संपादक पाटणकर भा. ल
७) बालकवींची कविता - □□ाधर □ाडगीळ
८) सम□ बाल□वी - संपाद□ - श्रीमती ठोंबरे
९) पाच कवी - संपाद□ - म. वि. राजाध्यक्ष
१०) आधुनिक कवीपंचक - ग. त्र्यं. माडखोलकर
११) प्रदी□□ा - रा. श्री. जोग